

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

☐ شناخت عارفانه

حضرت فاطمه زهرا عليها السلام

موضوع:

اهل بیت علیهم السلام: ۱۶۸ (تاریخ: ۳۵۰)

گروه مخاطب:

- تخصصی (ملاط و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۱۷۱

مسلسل انتشار (چاپ اول و دوم): ۵۵۹۵

صادق ارزگانی، محمدامین، ۱۳۴۱ -

شناخت عارفانه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام / محمدامین صادق ارزگانی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۲.

[۳۴۴] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۱۷۱) (تاریخ: ۳۵۰ اهل بیت علیهم السلام: ۱۶۸)

ISBN 978-964-09-1394-9

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Mohannuhammadamin Sadeghi Orzegani. Mystical knowledge  
of Lady Zahra (PBUH)

ص. ع. به انگلیسی:

کتاب نامه: ص. [۳۱۵] - ۳۲۵: همچنین به صورت زیر نویس.  
نمایه.

۱. فاطمه زهرا علیها السلام، ۹۸ قبل از هجرت - ۱۱ ق. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان

کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷ / ۹۷۳

BP ۲۷ / ۲ / ص ۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۴۳۵۴۱

۱۳۹۲

# شناخت عارفانه

حضرت فاطمه زهرا علیها السلام

محمد امامین صادقین ارزگانی

بوستان کتب  
۱۳۹۲

شناخت عارفانه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام

- نویسنده: مدامین صادقی ارزگانی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و جلد: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲ شمسی - ۱۰۰ • بها: ۹۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۰۷۷۲۱۱۵۷ - ۰۷۷۲۱۱۵۸، تلفن پخش: ۰۷۷۳۲۲۶
- فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰۰۰ ناشر)
- فروش عمده و مرکز اطلاع رسانی: قم، چهارراه شهدا، جنب ورودی دفتر تبلیغات اسلامی، تلفن: ۰۷۷۳۱۷۹
- فروشگاه شماره ۲: میدان لسلطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۰۸۹۵۹۹۲۲ - ۰۸۹۵۹۹۲۱
- فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۰۲۲۳۳۷۲
- فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۰۲۲۲۰۳۷۰
- فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۰۲۲۱۱۷۱۲
- پخش پکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه بامشاد، تلفن: ۰۸۸۹۴۰۳۰۳

الطبعة الاولى: ۱۳۹۲ هـ / ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م - ۱۳۹۲ م

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدرانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

اعضای شورای بررسی آثار: دبیر شورای کتاب: جواد اهنگر • سرپرستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: مهدی خلیلیان • چکیده عربی: ذلیل المصامی • چکیده انگلیسی: بهیجی داوری • فیبا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروفنگاری: احمد مؤتمنی • اصلاحات حروفنگاری: مهدیه قربان دوست و الهام قرمه‌گلو • صفحه‌آرایی: فاطمه حیدری نژاد و احمد مؤتمنی • کارشناس و کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه‌خوانی: سیدجواد حبیبی و مهدی ماندگاری • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی منش • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: هادی ممزی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

## فهرست مطالب

|                                                                        |    |
|------------------------------------------------------------------------|----|
| مقدمه: شناخت عارفانه فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>            | ۱۱ |
| ۱. اهمیت و ضرورت بحث                                                   | ۱۱ |
| ۲. پیشینه بحث                                                          | ۱۶ |
| ۳. مبانی و امتیازهای این پژوهش                                         | ۱۷ |
| فصل اول: جلوه‌ای از اسرار فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>       | ۲۳ |
| ۱. فیض نخست                                                            | ۲۵ |
| ۲. فرایند ظهور این فیض                                                 | ۳۰ |
| ۳. تحلیل و حیانی و عرفانی این فرایند                                   | ۳۳ |
| ۴. مشکلات نور خدا در هستی                                              | ۴۱ |
| ۵. تحلیل عرفانی مسئله                                                  | ۴۵ |
| ۶. آزموده قبل از خلقت                                                  | ۵۱ |
| ۶-۱. تحلیل مفهومی این آزمون                                            | ۵۱ |
| ۶-۲. تحلیل نتیجه آن آزمون                                              | ۵۷ |
| فصل دوم: جلوه‌ای از فضایل وجودی فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small> | ۶۳ |
| ۱. فاطمه؛ جلوه اسم الفاطر                                              | ۶۵ |
| ۲. فاطمه، مظهر نفس کُل                                                 | ۶۹ |

۳. فاطمه؛ تأویل لیلۃ القدر ..... ۷۵
۴. تحلیل عرفانی مسئله ..... ۸۱
۵. فاطمه، تفسیر هل آتی ..... ۸۸
۶. فاطمه؛ عصمت الله کبری ..... ۹۵
۷. جلوه جلال فاطمه در آیه مباهله ..... ۱۰۱
۸. جلوه جمال فاطمه در آیه مودّت ..... ۱۰۵
۹. جلوه نور فاطمه در شجره طویلی ..... ۱۱۱
۱۰. فاطمه، انسان کامل ..... ۱۱۶
۱۱. فاطمه، اسوه برتر ..... ۱۲۱
۱۲. فاطمه، حجاب خدا بر ائمه ..... ۱۲۴
۱۳. فاطمه، صاب لا یمس الیهی ..... ۱۳۰
۱۴. معیت و همتای فاطمه باقی آن ..... ۱۳۵
۱۵. تجربه توسل به فاطمه (ع) ..... ۱۴۳
۱۶. شفاعت فاطمی ..... ۱۴۸
- فصل سوم: جلوه‌ای از حکمت فاطمی (تبیین عرفانی نقطه فاطمه زهرا (ع)) ..... ۱۵۳
- الف) خاستگاه و منابع معرفتی فاطمه (ع) ..... ۱۵۵
۱. منبع قرآنی ..... ۱۵۵
۲. منبع نبوی ..... ۱۵۸
۳. منبع عقلانی ..... ۱۶۱
۴. منبع شهودی ..... ۱۶۴
- تحلیل و حیانی و عرفانی مسئله ..... ۱۶۹
- ب) آموزه‌های معرفتی فاطمه (ع) ..... ۱۷۶
۱. اسرار توحید ..... ۱۷۸
- الف) تجلی کلمه توحید ..... ۱۸۰

|     |                                 |
|-----|---------------------------------|
| ۱۸۴ | ب) شناخت پذیری خداوند           |
| ۱۸۸ | ج) آثار معرفت توحید             |
| ۱۹۰ | د) رؤیت ناپذیری خداوند          |
| ۱۹۲ | هـ) وصف ناپذیری خداوند          |
| ۱۹۴ | ۲. اسرار خلقت                   |
| ۱۹۶ | الف) خلقت ابداعی                |
| ۱۹۹ | ب) خلقت بی مثال                 |
| ۲۰۰ | ج) تجلی گاه قدرت                |
| ۲۰۱ | د) جلوه گاه حکمت                |
| ۲۰۴ | هـ) نگارستان عبودیت             |
| ۲۰۸ | ۳. اسرار وجود پیامبر            |
| ۲۰۸ | ۱. نسبت رسالت و عبودیت پیامبر ﷺ |
| ۲۱۰ | ۲. مقامات پیامبر ﷺ قبل از رسالت |
| ۲۱۲ | ۳. برگزیده قبل از خلقت          |
| ۲۱۵ | ۴. فلسفه بعثت                   |
| ۲۱۹ | ۵. هدایت طیب گونه               |
| ۲۲۱ | ۶. پرواز ملکوتی                 |
| ۲۲۳ | ۴. اسرار قرآن کریم              |
| ۲۲۵ | ۱. عهد یادگار                   |
| ۲۲۷ | ۲. سخن گوی صادق                 |
| ۲۲۹ | ۳. نور درخشنده                  |
| ۲۳۲ | ۴. فهم پذیری                    |
| ۲۳۵ | ۵. هدایت گر جاوید               |
| ۲۳۷ | ۶. درس نامه زندگی               |

|     |                                         |
|-----|-----------------------------------------|
| ۲۴۳ | ۵. اسرار اهل بیت (ع)                    |
| ۲۴۴ | ۱. فلسفه امامت                          |
| ۲۴۸ | ۲. نقش امیر مؤمنان (ع) در فرایند اسلام  |
| ۲۵۱ | ۳. جلوه‌ای از ویژگی‌های امیر مؤمنان (ع) |
| ۲۵۶ | ۴. صبر شگفت انگیز علی (ع)               |
| ۲۶۱ | ۵. ثراث اهل بیت (ع)                     |
| ۲۶۷ | ۶. چیستی سِرِّ مُستَوْدَع               |
| ۲۷۰ | ۶. اسرار عبادات                         |
| ۲۷۳ | ۱. سِرِّ ایمان                          |
| ۲۷۷ | ۲. سِرِّ یقین                           |
| ۲۸۲ | ۳. سِرِّ کتاب                           |
| ۲۸۷ | ۴. سِرِّ روزه                           |
| ۲۹۴ | ۵. سِرِّ حج                             |
| ۲۹۹ | ۶. سِرِّ جهاد                           |
| ۳۰۳ | ۷. سِرِّ امر به معروف                   |
| ۳۰۵ | ۸. سِرِّ تکریم والدین                   |
| ۳۰۸ | ۹. سِرِّ رحمت (صله رَحِم)               |
| ۳۱۱ | ۱۰. سِرِّ قیامت                         |
| ۳۱۵ | کتاب نامه                               |
| ۳۲۷ | نمایه آیات                              |
| ۳۳۰ | نمایه روایات                            |
| ۳۳۶ | نمایه اشعار                             |

## مقدمه

### شناختِ عارفانهٔ فاطمهٔ زهرا علیها السلام

مُفْتَقِرًا! متاب رو، از دَرِ او به هیچ سو  
زان که مِس وجود را، فَضَّة او طلا کند<sup>۱</sup>

این پژوهش درصددِ بازشناسیِ ساحت‌های وجودیِ فاطمهٔ زهرا علیها السلام برآمده، و این مسئله را با رویکردِ عرفانی در سه اصل بررسی گرفته است، ولی در مقدمه اشاره به سه مطلب ضرورت دارد:

#### ۱. اهمیت و ضرورت بحث

دربارهٔ ضرورت و اهمیت بحث از حضرت فاطمهٔ زهرا علیها السلام جای سخن بسیار است، اما در این جا به اختصار به چند نکتهٔ اساسی اشاره می‌شود:  
الف) از آموزهٔ متعالی «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ فَاطِمَةَ وَ أَيْبِهَا وَ بَغْلِهَا وَ بَنِيهَا

---

۱. علامه شیخ محمدحسین غزوی اصفهانی، دیوان اشعار، ص ۳۹. گفتنی است که تخلص شعری ایشان «مُفْتَقِر» است که به «کمپانی» نام برده شده است.

وَالسِّرُّ الْمُسْتَوْدِعُ فِيهَا...<sup>۱</sup> دو نکته بنیادین معلوم می‌شود:

یکی این که: حضرت فاطمه زهرا علیها السلام محور بسیاری از حقایق معنوی و کلید واژه شناخت پیامبر و اهل بیت علیهم السلام است، از این رو در قسمت یاد شده با محوریت فاطمه علیها السلام، دعا شکل گرفته و خداوند به حق فاطمه و پدر و همسر و فرزندان او علیهم السلام فراخوانده شده است.

نکته دوم این که: اسرار فراوانی در وجود فاطمه به ودیعه گذاشته شده که بازشناسی فاطمه باعث کشف آن اسرار نهفته خواهد بود.

بنابراین، پژوهش دربارهٔ ساحات وجودی حضرت فاطمه علیها السلام هم ارزش نفسی دارد و هم ارزش طریقی. یعنی؛ از این رهگذر هم می‌توان به شناخت گل واژه هستی، حضرت اُمّ آبیه‌ها فاطمه زهرا علیها السلام دست یافت، که معرفت او برترین فوز و بالاترین فیض الهی است، و هم می‌توان به بازشناسی بسیاری از اسراری که دربارهٔ شناخت او مطرح است نایل آمد.

ب) گرچه هر موجودی به نوبهٔ خود مظهر اسمی از اسمای حسنیای خداوند و آیتی از آیات هستی بی‌کران الهی است و شناخت آن‌ها خود مایهٔ کمال آدمی است، اما در قلمرو نظام آفرینش اسم اعظم و آیت عظمای خداوند وجود قدسی انسان کامل است، چنان که در اثری به تفصیل بیان شده<sup>۲</sup>، مصداق اصلی و بالذات انسان کامل، فارِس زُفَرِی وصال، واصل

۱. تفصیل این دعای نورانی به خواست خداوند در ادامه خواهد آمد.

۲. انسان کامل در نگاه امام خمینی، ص ۱۶۶، به همین قلم.

مقام ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾<sup>۱</sup> حضرت ختمی مرتبت است. ولی بعد از آن حضرت، اهل بیت او مصداق بارز انسان کامل و مظاهر آسما و آیات عظمای خداوند در منظومه عالم خلقت اند. و براساس سخن پیامبر که فرمود: «فَاطِمَةُ بِضْعَةٌ مِنِّي»<sup>۲</sup> معلوم می شود حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) جلوه‌ای از نور وجود اوست و از همین رو در همین دعای پیش گفته، فاطمه محور دایره هستی اهل بیت قرار گرفته و خداوند به وجود پدر و همسر و فرزندان فاطمه سوگند داده شده. بنابراین، شناخت فاطمه نه تنها جان ما را شناخت پیامبر و اهل بیت، بلکه کلیدواژه معرفت اسمای جُسنّا و صفات متعالی خدا و آیات و مظاهر کامل او در نظام آفرینش است. چون حقیقت وجود انسان کامل جامع همه مراتب الهی و مظاهر هستی او از عقول مجرده و نفوس کلی و جزئی و مراتب طبیعت تا آخرین تنزلات وجود است، از این رو سزاوار خلافت الهی، و مظهر و مظهر آسما و صفات حق تعالی در عالم است.<sup>۳</sup>

ج) از سوی دیگر براساس آموزه نورانی: «اللَّهُمَّ عَرَفْنِي حُبَّكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرَفْنِي حُبَّتْكَ صَلَّلْتُ عَنْ دِينِي»<sup>۴</sup> معلوم می شود که شناخت حجت الهی همواره چراغ فراراه حیات معنوی و دینی انسان‌های دین مدار است و

۱. نجم، آیه ۸-۹: پس نزدیک آمد و نزدیک تر شد، تا [فاصله اش] به قدر [طول] دو [انتهای] کمان یا نزدیک تر گشت.

۲. فاطمه، پاره‌ای از وجود من است. بخارالانوار، ج ۴۳، ص ۷۶.

۳. نک: نقدالنصوص فی شرح نقش‌القصوص ص ۶۳-۶۴.

۴. خداوند! حجت خود را به من بشناسان، اگر او را به من نشناسانی، من در امور دینی خود به بی‌راهه خواهم رفت؛ اصول کافی، ج ۱، کتاب الحجّة، باب فی الغیبة، ص ۳۴۲، ح ۲۹.

بدون آن شناخت، خطر بی‌راهه رفتن او را تهدید می‌کند. و به گفته امام حسن عسکری (ع) حضرت فاطمه زهرا (ع) نه تنها حجت الهی بر تمام مؤمنان، بلکه او حجت بر امامان اهل بیت (ع) نیز هست.<sup>۱</sup> از این سخن به دست می‌آید همان‌گونه که «نام احمد، نام جمله انبیاست»<sup>۲</sup> نام زهرا، نام جمله اولیاست. در نتیجه شناخت او ضرورت مضاعف خواهد داشت. و به دلیل این اهمیت و ضرورت است که امام صادق (ع) حضرت فاطمه (ع) را لیلۃ القدر خوانده و درباره شناخت او فرمود: «مَنْ عَرَفَ فَاطِمَةَ حَقَّ مَعْرِفَتِهَا، فَقَدْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ».<sup>۳</sup>

د) امیر مؤمنان (ع) با اشاره به آیه: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَ يُنْفَخُ الْأُمُودُ﴾<sup>۴</sup> معرفت ولایت و محبت اهل بیت (ع) را مصداق حسنه در آن آیه دانسته و فرمود: «الْحَسَنَةُ بِعَرَفَةِ الْوَلَايَةِ وَحُبِّنا أَهْلَ الْبَيْتِ».<sup>۵</sup> از آن جا که حضرت «أُمُّ آيِيهَا» فاطمه زهرا (ع) مصداق بارز این حدیث نورانی است، شناخت او همان حسنه‌ای است که باعث امان و همان فَزَعِ اکبر و سرمایه

۱. نَحْنُ حُجَّتِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ، وَجَدْنَا فَاطِمَةَ حُجَّةً عَلَيْنَا. اَلْهَيْبُ الْبَيَانُ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآن، ج ۱۳، ص ۲۲۵.

۲. اقتباس از این بیت مولوی:

نام احمد، نام جمله انبیاست چون که صد آمد، نود هم پیش ماست

مثنوی معنوی، دفتر اول، ص ۵۳.

۳. کسی که فاطمه را به گونه شایسته بشناسد، در واقع به درک لیلۃ القدر رسیده است؛ تفسیر خراف کوفی، ص ۵۸۲.

۴. هرکسی نیکی به میان آورد، پاداشی بهتر از آن خواهد داشت، و آنان از هراس آن روز ایمن‌اند. نعل، آیه ۸۹.

۵. مراد از حسنه در این آیه، شناخت ولایت و محبت ما اهل بیت است. اصول کافی، ج ۱، کتاب الحجۃ، باب معرفة الامام، ص ۱۸۵، ح ۱۴.

امید برای روزی است که قرآن کریم در وصف آن فرمود: ﴿يَوْمَ يَقْرَأُ الْمُرءُ مِنْ أَخِيهِ \* وَأُمُّهُ وَأَبِيهِ \* وَصَاحِبِيهِ وَبَنِيهِ﴾<sup>۱</sup> چه این که به خواست خداوند در این پژوه به تفصیل بیان خواهد شد که فاطمه زهرا، شکوفه خلقت، ربحانه نبوت، دختر رسالت، همسر ولایت، مادر امامت، أسوة دیانت، شفیعۀ قیامت، تأویل لیلۀ القدر، تفسیر هَلْ آتَى، کوثر مصطفی، عصمت کبرا، مظهر نفْسِ کُل و صدها حقایق از این قبیل است. لذا تحقیق و پژوهش و شناخت ساحات وجودی او به جان‌ها نورانیت، به دل‌ها ایمان، به اندیشه‌ها معنویت و به قلب‌ها معرفت و به رفتار انسان ولایت‌مداری می‌بخشد و چنین معرفتی مصداق بارز سخن آن عارف پارسی‌گوست که: «معرفت حیاتِ دل بود، معرفتِ کس به معرفت بود، و هر که را معرفت نبود، وی بی‌قیمت بود».<sup>۲</sup>

بنابراین، ضرورت شناخت اُمّ آبیا حقیقتی انکارناپذیر و با اهمیت ویژه‌ای است که کمتر معرفتی می‌تواند بدین پایه از اهمیت و ضرورت باشد. امید است شناخت و معرفت فاطمه زهرا(ع) همان مسأله‌ای باشد که در کلام پیش‌گفته امیرمؤمنان بدان اشاره گردیده، و در شرایط دشوارِ روز واپسین که وصف آن گذشت، زمینه‌ساز فیض ﴿وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْبِرَةٌ﴾<sup>۳</sup> ضاحکۀ مُسْتَبْشِرَةٌ<sup>۴</sup> گردیده و آن فیض عظمی را نصیب انسان بکند که در سخن نغزِ حافظ شیرازی در باره شفاعت صاحب ولایت بدان اشاره شده:

۱. روزی که آدمی از برادرش، و مادر و پدرش و همسر و پسرانش می‌گریزد. عَبَسَ، آیه ۳۴-۳۶.

۲. علی مجویری غزنوی، کشف المحجوب، ص ۲۴۲.

۳. در آن روز، چهره‌هایی درخشانند \* خندان و شادانند. عَبَسَ، آیه ۳۸-۳۹.

در آن غوغا که کس، کس را نگیرد      من از پیر مُغان، منت پذیرم<sup>۱</sup>

## ۲. پیشینه بحث

درباره وجود قدسی حضرت فاطمه زهرا (ع)، دین پژوهان بالا و بالاتر آثار سودمندی بسیاری خلق نموده که آموزنده و گران بهاست، ولی آنچه تاکنون در این باب تدوین و تحقیق شده بیشتر تاریخی، محدثانه، متکلمانه یا سوگمندانه است و در این میان رساله «فص حکمة عصمة فی کلمة فاطمية» که از سوی عارف بزرگ و حکیم سترگ معاصر استاد بزرگوار حسن زاده آملی که در تکمیل فصوص الحکم عارف عربی نگارش شده<sup>۲</sup> تنها اثری است که به طور مستقل با رویکرد عرفانی به تبیین عارفانه ساحات وجودی فاطمه زهرا (ع) پرداخته است. و سایر بزرگان اهل معنا گرچه در این باب نکته‌های گران بها گفته اند، که جان مایه این پژوه را همان گفته‌ها تشکیل داده است - اما به طور مستقل در این خصوص

۱. دیوان حافظ، ص ۳۳۲. گفتنی است که مراد از پیر مُغان در اصطلاح عرفا، صاحب ولایت عظماء،

همسر فاطمه زهرا، امیرمؤمنان علی بن ابی طالب، آن یگانه رهبر کامل روحانی است.

۲. نوشتنی است که عارف عربی فصوص الحکم را که مهم ترین اثر عرفانی و متن درسی در حوزه

عرفان نظری است، در ۲۷ فص تنظیم کرده که همه در حکمت انبیای الهی اند. استاد حسن زاده

آملی در این باره گفته است: در دوره های تعلیم و تدریس فصوص الحکم همواره این خاطره به

من روی می آورد که چرا کتاب، فسی به نام یکی از زنان نادره دوران، مانند مظهر ایمان و احسن

منازل قرآن، حضرت عصمة الله الکبری فاطمه بنت خاتم الانبیا یا حضرت مریم اختصاص

نیافته، و آن را از آدم تا خاتم در ۲۷ فص، فقط به مردان اختصاص داده است؟ ... این فص ثمین به

عنوان متمم فصوص الحکم به قلم این خوشه چین خرمی ولایت به منصه ظهور رسیده است.

معدالهمم در شرح فصوص الحکم، ص ۶۴۵.

پژوهش جامع و شایسته‌ای تاکنون انجام نشده، لذا این پژوهش گویا نخستین اثر تحقیقی است که ساحات وجودی آن حضرت را با رویکرد عرفانی در آموزه‌های وحیانی و عرفانی بازکاوی نموده و از رهگذر تنظیم، تدوین و بازشناسی سخنان بزرگان اهل عرفان درباره حضرت فاطمه آموزه‌های جدیدی در باب فاطمه‌شناسی ارائه نموده و زمینه شناخت عارفانه ساحات قدسی فاطمی را فراهم ساخته است.

لذا از دو جهت (وجود شناختی و معرفت شناختی فاطمی)، این پژوهش به شناخت عارفانه فاطمه زهرا علیها السلام نام‌گذاری شده، زیرا در این اثر از یک سو ساحات وجودی آن حضرت با رویکرد عرفانی بازشناسی گردیده، و از سوی دیگر آموزه‌های عرفانی که در خطبه متعالی فدکیه که در واقع حکمت نامه فاطمی است، با نگاه عارفانه بازخوانی و تبیین شده است.

### ۳. مبانی و امتیازهای این پژوهش

ویژگی و امتیاز این پژوهش پس از مطالعه و با دوری خوانندگان مشخص خواهد شد و به گفته سخن‌سرای نام‌دار: «مُشک آن است که خود ببوید، نه آن که عطر بگوید»<sup>۱</sup> ولی از بابِ براءت و استهلال، در مقدمه به چند نمونه از ویژگی‌های این اثر اشاره می‌گردد، و چون برخی امتیازهای این پژوهش و ام‌دار مبانی آن است، از این رو تبیین مبانی در ضمن بیان ویژگی آن مطرح می‌شود:

۱. به نقل از: امثال و حکم، ماده مُشک (سعدی).

۱. در این اثر از آموزه‌های وحیانی (آیات و روایات) به عنوان برترین و معتبرترین مبنای فاطمه‌شناسی بسیار استفاده شده، اما از آن آموزه‌های متعالی تفسیر عارفانه ارائه گردیده و نه برداشت متکلمانه.

به همین دلیل از آیات و روایات، آموزه‌های جدید در باب شناخت بهتر حضرت فاطمه (ع) به دست آمده، یا حداقل معرفت دیگرگون از آن‌ها در این باب ارائه گردیده است. بر اساس کلام نورانی امام صادق (ع) که فرمود: «کتابُ الله علی أربعَ اَشیاء: العِزَّةُ وَالْإِشَارَةُ وَاللِّطَافُ وَالْحَقَاقِیُّ، فَالْعِزَّةُ لِلْعَوَامِّ، وَ الْإِشَارَةُ لِلْخَوَاصِّ، وَاللِّطَافُ لِلْأَوْلِیَاءِ وَالْحَقَاقِیُّ لِلْأَنْبِیَاءِ»<sup>۱</sup>، معلوم می‌شود که آموزه‌های وحی برای هر کسی جلوه خاصی دارد، گرچه لطایف و حقایق آن اختصاص به انسان کامل (پیامبر و اهل بیت) دارد، ولی برخی نکته‌ها و اشارات باطنی آن از رهگذر مسیر عارفانه نصیب عارفان نکته‌آموز نیز می‌شود، از این رو با الهام از آیات قرآن و روایات پیامبر و اهل بیت (ع) درباره حضرت زهرا (ع) حقایق و لطایفی بسیار آمده که با تفسیر عارفانه از آن آموزه‌ها می‌توان معرفتی دیگرگون از برداشت‌های متکلمانه در این باب به دست آورد که تاکنون کمتر مطرح شده است.

۲. چنان‌که قبلاً اشاره گردید، درباره حضرت فاطمه زهرا (ع) تاکنون به طور مستقل با رویکرد عرفانی کمتر سخن گفته شده، ولی در عین حال در کلمات برخی بزرگان اهل معنا به نکته‌های گران‌بهای اشاره رفته که طرح و

۱. کتاب خدا بر چهار چیز است: عبارات، اشارات، لطایف، حقایق؛ عباراتش برای عوام، اشاراتش برای خواص، لطایفش برای اولیا و حقایقش برای انبیا است. «الصفافی فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۱۹.

تبیین آن‌ها می‌تواند تشنگان وادی معرفت را با حقایق بیشتری از ساحات وجودی حضرت زهرا آشنا سازد، چه این که بعضی مبانی عرفانی در باب شناخت انسان کامل راه کار بسیار مناسب برای بازشناسی وجود قدسی آن حضرت است که از رهگذر آن می‌توان به شناخت بهتری از آنچه در باب فاطمه‌شناسی معروف و متداول است دست یافت.

۳. از دو نکته یاد شده به دست آمد که حقایق و لطایف قرآنی که در کلمات پیامبر و ائمه علیهم السلام درباره حضرت فاطمه زهرا تجلی کرده از یک سو، و آموزه‌های عرفانی و نکته‌ها و اشاراتی که در سخنان برخی عارفان نکته‌آموز درباره آن حضرت آمده از سوی دیگر، مجموعاً ما را به شناخت عارفانه ساحات وجودی فاطمه زهرا علیها السلام هدایت خواهند نمود و از این رهگذر می‌توان به جلوه‌هایی از اسرار وجودی آن حضرت دست یافت که تاکنون برای بسیاری نهفته و نگفته مانده است.

۴. در طی چندین سال پاسخ‌گویی به پرسش‌های شبه‌ها و سؤال‌های گوناگون درباره مسائل مختلف در حوزه معارف دینی، یکی از مهم‌ترین مسائلی که با آن مواجه بودیم پرسش‌هایی از معنا و مفهوم برخی آموزه‌های متعالی درباره حضرت زهرا علیها السلام بود که در روایات پیامبر و ائمه علیهم السلام آمده؛ به عنوان نمونه چنان که به تفصیل بیان خواهد شد، در احادیث از حضرت زهرا به تأویل لیلۃ‌القدر یاد شده، یا در زیارت آن حضرت آمده که: قبل از خلقت مورد امتحان الهی قرار گرفت و در آن آزمون شکست یافته شد. او حجت خدا بر امامان معصوم است، و در احادیث، برخی آیات قرآن کریم به وجود فاطمه تأویل شده است. معارف

بلند عرفانی که در خطبه فدکیه او اشاره گردیده، رنجش او به منزله رنجش پیامبر تلقی گردیده، او مظهر نفس کُل محسوب می‌شود، رسول خدا از او به «اُمّ ابیها» یاد نموده، و ده‌ها آموزه دیگر از این دست، در داده‌های دینی و عرفانی درباره حضرت فاطمه زهرا(ع) آمده که هر کدام گویای اسرار نهفته بسیاری درباره آن حضرت است و در این پژوهش با رویکرد عرفانی درباره مفهوم‌شناسی آن آموزه‌ها و نتایج معرفتی و اعتقادی آن‌ها حقایقی طرح و تبیین شده است.

۵. - هایق قرآنی، لطایف روایی و نکته‌های عرفانی درباره حضرت فاطمه زهرا(ع) به نام نه‌ای مطرح شده که درک ژرفای آن برای همگان آسان نیست و این مسئله به سبب سده بسیاری از ساحات وجودی آن حضرت هم‌چنان نهفته و ناگفته بماند. در این پژوهش تلاش گردیده که آن آموزه‌های متعالی با رویکرد عرفانی بازخوانی آسان‌سازی و آن‌سان طرح و تبیین شود که برای سطوح مختلف قابل درک باشد.

۶. در دنیای معاصر که در پی جریان فمینیستی با نام تأمین حقوق زن نابهنجاری‌های گوناگون و نمونه‌های کاذب در کشورهای اسلامی در حال شکل‌گیری و رو به رشد است، شناخت ساحات وجودی و جلوه‌های رفتاری و گفتاری حضرت فاطمه زهرا(ع) در ساحات فردی، خانوادگی، اجتماعی و مانند آن، ضرورت مضاعف دارد. در این پژوهش تلاش گردیده که با بیان روشن و همه فهم، ساحات فرازمند وجود فاطمه زهرا(ع) به عنوان برترین آسوه و کامل‌ترین سرمشق زن مسلمان برای همه بانوان، به خصوص زنان دین‌باور و اخلاق‌مدار بازشناسی و بازگو شود، تا در پرتو

شناخت آن اسوه قدسی، زن مسلمان از او سرمشق گرفته و حقوق انسانی خود را در رفتار و گفتار آن بانوی الهی جست و جو نماید و به دام فتنه فمینیستی و گفتار و رفتار هنجارشکن آن نیفتد.

نوشتنی است که گرچه براساس کلام نورانی امام صادق (ع) که فرمود:

إِنَّمَا سُمِّيَتْ فَاطِمَةً لِأَنَّ النَّاسَ قَطِطُوا عَنْ مَعْرِفَتِهَا.<sup>۱</sup>

شناخت حقیقت آن وجود متعالی برای غیر معصوم آسان نخواهد بود، چون درک کُنه و حقیقت وجود انسان معصوم برای افراد عادی امکان پذیر نیست<sup>۲</sup>، ولی همان گونه که ما مکلف به تدبر در آیات قرآنیم: ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ﴾<sup>۳</sup> القرآن أم على قلوب أقفالها<sup>۴</sup>، موظف به شناخت عدل قرآن (عترت پیامبر) نیز هستیم، لذا بر ضرورت شناخت آن ها در روایات تأکید فراوان شده است.<sup>۵</sup> چه این که استمداد از آموزه های وحیانی (آیات و روایات) و استفاده هوش مندانه از مبانی عرفانی و توسل به معنوی، زمینه و امکان درک جلوه ای از کمالات وجودی آن نور قدسی را برای خودندگان حقیقت و تشنگان وادی معرفت مهیا خواهد ساخت. این هدف در دوره حاضر تا اندازه ای تأمین شده است.

۱. فاطمه زهرا از آن رو فاطمه نامیده شده که مردم از شناخت حقیقت وجود او بی نصیب اند؛ تفسیر فوات کوفی، ص ۵۸۲.

۲. نک: علامه حسن حسن زاده آملی، حکمة عصمتیه فی کلمة فاطمیه؛ به نقل از: محمد الهمم در شرح خصوص المحکم، ص ۶۵۴.

۳. آیا به آیات قرآن نمی اندیشید؟ آیا مگر بر دل های شان قفل هایی نهاده شده است؟ محمّد، آیه ۲۴.

۴. نک: اصول کافی، ج ۱، ص ۱۸۰.

گفتنی است در رساله مناقب منسوب به عارف نام‌دار محیی‌الدین عربی درباره فاطمه زهرا علیها السلام گفته شده: «فاطمة مَجْهُولَةُ الْقَبْرِ و مَعْلُومَةُ الْقَدْرِ»<sup>۱</sup> است. این سخن در جای خود و برای کسانی که فاطمه را شناخته‌اند کاملاً درست و بجاست، ولی به نظر نویسنده «فاطمة مَجْهُولَةُ الْقَبْرِ و مَعْلُومَةُ الْقَدْرِ» است، زیرا تاکنون آن‌گونه که باید و شاید، شناخته نشده، یا برای شناخت او کمتر تلاش می‌شود و شایسته است همه ساله در ایام ولادت و سوگواری‌اش، کرسی‌های نظریه‌پردازی علمی و همایش‌های تخصصی فاطمه‌شناسی برگزار شود، تا از این طریق شاید بتوان پرتوی از حقیقت او را شناخت.

در پایان با توسل به امره تعالی بخش پایانی زیارت جامعه کبیره که باید آن را درس‌نامه اهل بیت علیهم السلام نامید، به خداوند عرض می‌نمایم: «اللَّهُمَّ... فَيَحَقِّقْهُمُ الَّذِي أَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمَّلَةِ الْغَارِفِينَ بِهِمْ»<sup>۲</sup>.

امید است خداوند بخشایش‌گر جلوه‌ای از معرفت این نور قدسی را نصیب ما و خوانندگان این اثر ساخته و آن را ره‌توشه منازل دشوار قبر و قیامت‌مان قرار دهد.

۱. شرح مناقب، ص ۸۵.

۲. خداوند! به حق اهل بیت علیهم السلام که آن را بر خود قرار داده‌ای، تو را فرامی‌خوانم که ما را در زمرة کسانی قرار دهی که به آنان معرفت یافته و آن‌ها را شناخته‌اند؛ من لایحضره الفقیه، ج ۲،